

НЕЗАКОННА ПОРУБКА ЛІСУ: ФАКТОРИ ДЕТЕРМІНАЦІЇ ТА СПОСОБИ ЇХ УСУНЕННЯ

ILLEGAL DEFORESTATION: DETERMINANTS AND WAYS TO ELIMINATE IT

Левченко Ю.О.,
к.ю.н., доцент, завідувач кафедри кримінології
та кримінально-виконавчого права
Національна академія внутрішніх справ

У статті розглянуті питання, присвячені проблемним факторам детермінації незаконної порубки лісу. Проаналізовано сучасний стан та динаміку цих злочинів, визначено сучасні їх детермінанти. Окреслено окремі аспекти детермінації незаконної порубки лісу. Розглянуто особливості способів скоєння цих злочинів та надано пропозиції щодо усунення їх детермінант.

Ключові слова: ліс, порубка, відповідальність, причина, фактор, закон, дерево.

В статье рассмотрены вопросы, касающиеся проблемных факторов детерминации незаконной вырубке леса. Проанализированы состояние и динамика этих преступлений, определены их современные детерминанты. Очерчены отдельные аспекты детерминации незаконной вырубки леса. Рассмотрены особенности способов совершения этих преступлений и представлены предложения по устранению их детерминант.

Ключевые слова: лес, вырубка, ответственность, причина, фактор, закон, дерево.

The article deals with the issues of illegal trees' felling crime. The state and dynamics of these crimes has been analyzed, the modern determinants are have been presented. Some aspects of illegal deforestation crime's determination has been outlined. The article deals with the ways of committing these crimes and the proposals for removal their determinants.

The problem of illegal deforestation remains one of the most urgent in Ukraine today. It is because the flora and fauna die, the amount of oxygen decreases and the swamps are formed. That is why there is a serious struggle against the illegal felling of the forest in modern conditions. Persons committing these crimes find new ways of concealing the facts of illegal felling of forests and evasion of criminal responsibility.

Local entrepreneurs most often deal directly with illegal deforestation. The determinants of illegal deforestation may be classified on the branch of their occurrence: social-economic, legal, inter-branch etc. The main cause of illegal felling of the forest has always been and remains the poverty of people, especially those living in forest villages and settlements, as well as unemployment. Social-economic factors of illegal deforestation are the difference in wood prices in the domestic and foreign markets and, as a result, high profitability of illegal bribery, as well as poverty and unemployment of the population. Legal factors are the imperfection of the current legislation in the direction of environmental activities.

Key words: forest, felling, responsibility, cause, factor, law, tree.

Незаконна порубка лісових насаджень у нашій країні становить серйозну проблему для лісового господарства. По-перше, розміри завданої цим злочином шкоди неухильно зростають з року в рік і це приносить значні матеріальні збитки державній економіці. По-друге, крім цих збитків, незаконна порубка лісу створює передумови для виникнення загрози екологічної безпеки в масштабах держави. Саме тому в останні роки ця проблема привертає все більшу увагу широкої громадськості, засобів масової інформації, окремих представників адміністративних органів влади тощо.

Кримінологічним та кримінально-правовим питанням охорони навколишнього середовища приділяли увагу у своїх роботах такі науковці, як: А.П. Гетьман, В.В. Костицький, С.М. Кравченко, П.В. Мельник, В.О. Навроцький, Б.Г. Розовський, О.А. Рябов, В.І. Семчик, Н.І. Титова та інші. Метою статті є визначення сучасних чинників, що провокують скоєння аналізованих злочинів, з метою розроблення заходів усунення їх криміногенного впливу.

Аналіз статистичних відомостей, представлених в Єдиному звіті про кримінальні правопорушення на сайті Генеральної прокуратури України [1], свідчить про те, що з 2016 року спостерігається стрімке зростання кількості злочинів, кваліфікованих за ст. 246 Кримінального кодексу України («Незаконна порубка лісу»). Так, якщо протягом 2015 року таких кримінальних правопорушень було обліковано 1477, то в 2016 році їх уже було 2294, в 2017 році – 2247, а за 6 місяців 2018 року вже обліковано 1141, що свідчить про те, що загальна тенденція зберігається. Крім того, слід обов'язково навести відомості про те, що рівень розкриття таких злочинів залишається критично низьким. Так, у тому ж 2015 році лише у 217 провадженнях за цією категорією особам було вручено повідомлення про підозру, у 2016 році – у 245 провадженнях, у 2017 році – у 432

провадженнях, за 6 місяців 2018 року – у 241 провадженні. Це ще раз підтверджує той факт, що найголовнішим завданням натепер залишається саме запобігання скоєнню цих злочинів.

Варто звернути увагу на те, що для того, щоб винну особу можна було притягти до відповідальності за незаконну порубку лісу, необхідно, щоб вона ці дії вчинила щодо дерев і кущів, які належать до лісового фонду України. Згідно зі ст. 4 Лісового кодексу України всі ліси на території України становлять її лісовий фонд. До нього також належать земельні ділянки, не вкриті лісовою рослинністю, але надані для потреб лісового господарства.

До лісового фонду не належать: усі види зелених насаджень у межах населених пунктів, які не зараховані до категорії лісів; окремі дерева і групи дерев, чагарники на сільськогосподарських угіддях, садибах, присадибних, дачних і садових ділянках. Згідно з чинним законодавством ліси України за екологічним і господарським значенням поділяються на I і II групи. Такий поділ має важливе значення для кваліфікації злочинів, оскільки залежно від того, де була вчинена порубка, настає різний ступінь кримінальної відповідальності.

Ліси I групи: ліси, що виконують природоохоронні функції:

а) водоохоронні (смуги лісів вздовж берегів річок, навколо озер, водоймищ та інших водних об'єктів, смуги лісів, що захищають нерестовища цінних промислових риб, а також лісові насадження на смугах відводу каналів);

б) захисні (ліси протиерозійні, прогалінні, захисні смуги лісів вздовж залізниць, автомобільних доріг міжнародного, державного та обласного значення, особливо цінні лісові масиви, державні захисні лісові смуги, байрачні ліси, степові переліски та інші ліси степових, лісостепо-

вих та гірських районів, які мають важливе значення для захисту навколишнього природного середовища тощо);

в) санітарно-гігієнічні та оздоровчі (ліси населених пунктів, ліси зелених зон навколо населених пунктів і промислових підприємств, ліси першого і другого поясів зон санітарної охорони джерел водопостачання та ліси зон округів санітарної охорони лікувально-оздоровчих територій);

г) ліси на території природно-заповідного фонду (заповідники, національні природні парки, пам'ятки природи, природні урочища, регіональні ландшафтні парки, ліси, що мають наукове або історичне значення (включаючи генетичні резервати);

г) лісоплодові насадження і субальпійські деревні та чагарникові угруповання.

До II групи належать ті ліси, що поряд з екологічним мають експлуатаційне значення і для збереження захисних функцій, безперервності та невиснажливості використання яких встановлюється режим обмеженого лісокористування [2, с. 391–392].

Слід також зауважити, що вивчення історії виникнення та розвитку застосування кримінального покарання за незаконну порубку лісу свідчить про те, що вказана проблема була актуальною ще з давніх часів. Один із дослідників цього питання М.Л. Романюк зазначає, що у пам'ятках кримінального законодавства давнього світу природоохоронна функція держави найбільш потужно виявлялася щодо лісових ресурсів. Так, починаючи з XV ст. почали з'являтися заповідні та замовні ліси. Заповідними визнавалися ділянки, на яких повністю або частково заборонялося природокористування – видобуток дикої фауни та порубка лісу. До замовних відносилися ліси, які мали особливе значення за своїми властивостями та статусом. Замовлення охоплювало цілу групу дерев – «знаменні дерева, бортні дерева і дерева, призначені для охоты» [3, с. 179].

Натепер проблема незаконної порубки лісів залишається однією з актуальних. На думку О.Л. Дубовик, причини незаконної порубки лісів можна об'єднати в три групи. По-перше, до таких причин належить бідність жителів сіл, яким потрібна деревина для обігріву будинків. Їм дешевше нарубати деревину в лісі, ніж купити дрова. По-друге, фінансова вигода від порубки лісу, який потім продають на так званому «чорному ринку». По-третє, незаконна порубка з метою забудови. Ліс використовується для будівництва дач і будинків тощо [4, с. 453].

Інший дослідник вказаної проблематики Б.В. Єрофєєв, своєю чергою, бачить наслідки незаконної порубки лісів в такому. По-перше, через це гине флора і фауна, зменшується кількість кисню, а також утворюються болота. По-друге, через незаконну порубку лісу страждає бюджет держави, оскільки гроші від незаконного продажу не надходять до казни, отже, доводиться виділяти кошти на відновлення лісових насаджень. Саме тому в сучасних умовах ведеться досить серйозна боротьба з незаконною порубкою лісу, однак, незважаючи на це, проблема залишається невирішеною. Варто додати, що особи, які скоюють злочини у сфері лісового господарства, знаходять нові способи приховування фактів незаконної порубки лісів і ухилення від кримінальної відповідальності. Нині розповсюдженими випадками є дрібномасштабні порубки лісу окремими громадянами, так зване браконьєрське вирубування. Експерти і дослідники кажуть, що саме їх найчастіше виявляють, притягують до відповідальності і саме за рахунок них підвищують критично низький відсоток розкриття злочинів у статистичній звітності.

Так, наприклад, 18 липня 2018 року до правоохоронних органів надійшло повідомлення про те, що біля села Острів Дубенського району Рівненської області невідомі спилюють дерева. Вийшовши на місце події, співробітники Національної поліції встановили, що п'ятеро зловмисників встигли зрізати шість дубів. За цим фактом у поліції

розпочали досудове розслідування у кримінальному провадженні за частиною 1 статті 246 Кримінального кодексу України [5].

Що стосується реалій сучасності, то безпосередньо незаконними порубками найчастіше займаються місцеві підприємці. У промислових масштабах у порубках лісу, як правило, беруть участь ті, хто має лісомисливську освіту або великий досвід роботи у цій сфері. Крім того, очевидним фактом є те, що без підтримки органів влади або принаймні окремих представників органів влади масштабні операції з незаконної порубки лісу були б неможливі. Великий бізнес завжди прагне заручитися підтримкою влади, і тут немає значення, в якій галузі народного господарства вчиняються зловживання. У засобах масової інформації зустрічаються відомості про те, що в окремих випадках представники органів влади можуть навіть виступати ініціаторами або активними учасниками процесу. Однак, на думку експертів, навіть якщо представники органів влади не беруть активної участі в конкретних схемах, вони як мінімум систематично закривають на них очі, часто спрацьовує принцип так званої кругової поруки.

Крім того, за даними британської неурядової організації «EarthSight», Україна постачає до країн ЄС незаконну деревину, яку використовують великі компанії, такі як Ікеа та Н&М. Ця організація вивчає проблеми порубки лісів по всьому світу. Дослідники звітують, що під час дії мораторію на порубку український ліс вивозять такими темпами, що за чотири роки його експорт до країн ЄС зріс на 75%. Таким чином, він перевищив позначку у мільярд євро в 2017 році. Крім того, майже 60% порубок порушують встановлені українським законодавством обмеження. Від 67 до 78% порубок є невинуватими.

За даними «EarthSight», більша частина цієї продукції потрапляє на «тіньові» лісопилки, яких в Україні вже понад 12 тисяч. Із «санітарного» лісу виробляють пиломатеріали на експорт, який перевищує їх легальне виробництво на 75%. В Євросоюзі з 2013 року діє Регламент ЄС, який встановлює критерії поставки деревини. Він забороняє імпорт дерев, незаконно отриманих у країні походження. За даними експертів, цей закон не працює. А купують деревину три найбільші виробники панелей у світі, паперова компанія і другий за величиною виробник пиломатеріалів у Європі. Крім того, експерти заявляють, що порубка лісу на Закарпатті може стати величезною проблемою, яка, зрештою, призведе до екологічної катастрофи [6].

З огляду на зазначене вище, класифікувати причини незаконної порубки лісу слід залежно від галузі їх виникнення: соціально-економічні, правові, міжгалузеві тощо. Так, до соціально-економічних причин варто віднести: стійке зростання ціни на деревину на зовнішньому і внутрішньому ринках; різниця в цінах на деревину на внутрішньому і зовнішньому ринках і, як наслідок, висока прибутковість незаконних заготовок; бідність і безробіття населення (особливо ця причина гостро стоїть для сільського населення, жителів лісових сіл і селищ); низький рівень доходу у населення.

До правових причин можна віднести: недосконалість лісового, кримінального, адміністративного, митного законодавства; неефективність лісової охорони або її відсутність, нестача повноважень для достатньої охорони лісів або неправильна її організація.

Дослідники цієї проблематики, науковці та практики виділяють також низку міжгалузевих і галузевих причин незаконних рубок: недостатня точність оцінки лісових ресурсів; низька ефективність контролю за рухом деревини від лісопилки до споживача; відсутність міжвідомчої взаємодії щодо запобігання незаконних порубок лісу та нелегального обороту деревини [7].

Слід зазначити, що головною причиною незаконних порубок лісу завжди була і залишається бідність людей, особливо тих, що мешкають у лісових селах і селищах, а також

безробіття. Найчастіше людей штовхає на різні правопорушення, зокрема незаконні порубки лісу, нездатність знайти законні способи, щоб прогодувати себе і сім'ю, відсутність коштів на переселення в більш благополучне місце. Не подолавши бідність сільського населення, жодній країні в світі не викоренити незаконні порубки лісу, які б жорсткі покарання за ці правопорушення не застосовувалися.

Крім того, варто відзначити негативний криміногенний вплив на цю злочинність такого фактору, як протиріччя вимог лісового законодавства, а також пов'язане з цим корупційне навантаження на законних лісокористувачів. Ця проблема значно пригнічує розвиток законного лісового підприємництва та сприяє збільшенню незаконного.

Однією з основних причин вчинення незаконної порубки лісових насаджень є безперервний попит на деревину, яка видобувається злочинним шляхом, у зв'язку з цим вчинення зазначених злочинів стає економічно вигідним видом промислу. Підприємці сфери лісового господарства часто порушують закон, щорічно збільшуючи обсяги порубки лісу, і на ринок надходить деревина, яка поставля-

ється браконьєрами, які не мають дозволу на порубку лісу. Водночас чинні заходи державного примусу, як показує практика, не забезпечують досягнення попереджувальної мети покарання.

Підсумовуючи зазначене вище, слід зауважити, що основними факторами детермінації незаконної порубки лісу на території України в сучасних умовах є соціально-економічні та правові чинники. Серед соціально-економічних чинників виділяються такі: різниця в цінах на деревину на внутрішньому і зовнішньому ринках і, як наслідок, висока прибутковість незаконних заготовок, а також бідність і безробіття населення. Правові чинники – це, передусім, недосконалість чинного законодавства в сфері природоохоронної діяльності. Понизити криміногенний вплив цих та інших факторів на незаконні порубки лісу можна лише із впровадженням комплексних заходів, спрямованих на підвищення рівня життя населення, особливо в сільській місцевості, створення робочих місць, а також ефективного державного регулювання економіки країни, зокрема, лісозаготівельної промисловості.

ЛІТЕРАТУРА

1. Єдиний звіт про осіб, які вчинили кримінальні правопорушення / Офіційний веб-сайт Генеральної прокуратури України. URL: http://www.gp.gov.ua/ua/stst2011.html?dir_id=113281&libid=100820&c=edit&_c=fo# (дата звернення 20.07.2018).
2. Несімко О. Відповідальність за екологічні правопорушення, зокрема за ст.246 – незаконна порубка лісу. Вісник національного університету «Львівська політехніка». Серія «Юридичні науки». Випуск 861. Номер 1. 2017. С. 387–394.
3. Романюк М.Л. Генеза законодавства про кримінальну відповідальність за незаконну порубку лісу. Правничий вісник Університету «Крок». Випуск 16. 2013. С. 178–182.
4. Дубовик О.Л., Жалинский А.Э. Причины экологических преступлений. М.: Норма, 2011. 453 с.
5. У поліції вже розпочали розслідування незаконної порубки лісу на Рівненщині. Інформаційний веб-сайт Rivne Media. URL: <http://rivne.media/news/u-politsii-vzhe-rozpochali-rozsliduvannya-nezakonnoi-porubki-lisu-na-rivnenshchini> (дата звернення 20.07.2018).
6. Незаконна вирубка лісу в Україні: Ikea та H&M засвітилися в скандалі. Інформаційний веб-сайт Obzrevatel. URL: <https://www.obzrevatel.com/ukr/crime/nezakonna-virubka-lisu-v-ukraini-ikea-ta-hm-zasvitilisya-v-skandali.htm> (дата звернення 20.07.2018).
7. Громак Т.А., Глухова Е.О. Причины незаконной вырубки лесов. Материалы IV Международной научно-практической конференции преподавателей, практических сотрудников, студентов, магистрантов, аспирантов. Сборник научных статей. 2017. С. 50–52.